

سنجش موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی و تدوین برآورد راهبردی برای رسیدن آن به موقعیت مطلوب

محسن پالیزبان^۱

دکتری علوم سیاسی گرایش مطالعات ایران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران
(تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۲/۲۷ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۶/۱۱/۲۸)

چکیده

سنجش موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی و تعیین اینکه انقلاب اسلامی در هر بخش و در شرایط موجود و مطلوب در کدام موقعیت راهبردی (تهاجمی، محافظه کارانه، رقابتی و تدافعی) قرار دارد، از طریق ارزیابی عوامل راهبردی شامل قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای آن بخش امکان پذیر است. ضمن اینکه توصیف و تبیین موقعیت راهبردی و شناخت چالش‌های راهبردی در مسیر رسیدن از شرایط موجود به شرایط مطلوب تسهیل کننده طراحی و تدوین راهبردها برای دستیابی به مطلوبیت راهبردی در هر بخش خواهد بود.

واژه‌های کلیدی

انقلاب اسلامی، برآورد راهبردی، عوامل راهبردی، موقعیت راهبردی.

۱. مقدمه

در این مقاله اعتقاد بر این است که تهیه و تدوین برآورد راهبردی همه‌جانبه و یکپارچه از وضعیت انقلاب اسلامی و طراحی راهبردهای پیشنهادی عامل مهمی در مسیر پیشرفت و موفقیت آن محسوب می‌شود. ضمن اینکه بی‌توجهی به این موضوع می‌تواند مشکلات و موانعی را در مسیر پیشرفت انقلاب اسلامی به‌وجود آورد. در این تحقیق تلاش شده است به عوامل راهبردی مؤثر بر اساس چشم‌اندازی چهارساله در راستای شاخص‌های سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ پرداخته و راهبردهای پیشنهادی طراحی شود. پویایی در راهبردهای ارائه‌شده این تحقیق امکان اصلاح دوره‌ای آن را فراهم کرده و آینده‌سازی را با تکیه بر تخمین‌ها امکان‌پذیر می‌کند. این مقاله تلاش می‌کند به چگونگی انطباق فرصت‌ها و قوت‌های انقلاب اسلامی برای خنثی کردن ضعف‌ها و تهدیدها در چارچوب طراحی راهبرد برای دستیابی به مطلوبیت راهبردی بپردازد. به این ترتیب برآورد راهبردی موردنظر ما فراگیر، گسترده و چندبعدی است که با ماهیتی آسیب‌شناسانه تحولات و پویایی نظام بین‌المللی را مطالعه می‌کند. بنابراین موضوع چگونگی تعامل انقلاب اسلامی با نظام بین‌الملل مهم است. در چارچوب ساختار مادی نظام بین‌الملل، انقلاب اسلامی ایران با ساختار بین‌المللی هژمونیک با محوریت آمریکا مواجه است که کسینجر ضرورت سلطه آن را برای جهان حیاتی دانسته است (کسینجر، ۱۳۸۸: ۵۵). با وجود این، مرزهای ژئوپولیتیک و ژئواکونومیک از سمت غرب به سمت شرق عالم در حال تغییر، تحول و جابه‌جایی هستند (رضائی، ۱۳۸۵: ۸۶).

یک وجه مهم دیگر در این زمینه، رهیافت فرهنگی به‌عنوان رهیافت خاص انقلاب اسلامی است. در این رهیافت از بازگشت به خویشتن همراه با اراده و آگاهی مردم به‌عنوان اصل اساسی در چرایی وقوع انقلاب اسلامی ایران یاد می‌شود. مهم‌ترین ایده و پیام انقلاب اسلامی معرفی هویتی براساس بازگشت به خویشتن بود که ریشه در صدر اسلام دارد. این هویت نوین تحت عنوان مقاومت اسلامی شناخته می‌شود که توانست بازیگران دولتی و مردمی را به خود جلب کند. در مجموع انقلاب اسلامی را می‌توان انقلابی در راستای هویت‌خواهی و استقلال‌طلبی مردم ایران تفسیر کرد (عیوضی، ۱۳۹۰: ۱۵). در جریان انقلاب اسلامی مفاهیم اصیل شیعی که مورد انحراف و غفلت واقع شده بود، دوباره احیا شد. از جمله این مفاهیم متعالی، شهادت و انتظار است (ملکوتیان، ۱۳۸۷: ۱۱۵). تحت تأثیر این دو مفهوم، ایده اصلی انقلاب اسلامی یعنی مقاومت و نفی سلطه شکل گرفت. به گفته گلدستون هنگامی که «ایده انقلاب» شکل می‌گیرد، نیروهای قدرتمندی نیز برای تحقق این ایده ظاهر می‌شوند (گلدستون، ۱۳۸۷: ۲۲۱). وجه دیگر چارچوب نظری موردنظر ساختار- کارگزار است. سازه‌انگاران بر این اعتقادند که ایده‌ها، هنجارها را به‌وجود می‌آورند و هنجارها نیز به ایجاد هویت‌ها می‌انجامد و این هویت‌ها نیز

خود شکل‌دهنده منافع هستند (متقی، ۱۳۸۷: ۱۴۲). در چارچوب تأثیر متقابل کارگزار و ساختار، انقلاب اسلامی با احیای آموزه‌های شیعی، هویت مقاومت را در جهان امروز، ابداع کرد و توسعه بخشید و به‌عنوان کارگزار، ساختار بین‌الملل را دست‌کم در زیرسیستم خاورمیانه تحت تأثیر قرار دارد. به این ترتیب چارچوب نظری این پژوهش براساس نظریه‌های رهیافت فرهنگی و ساختار- کارگزار شکل گرفته است.

در این مقاله با هدف پاسخ به این پرسش‌ها که موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی در عرصه اقتصادی، سیاسی و امنیتی- دفاعی چگونه است؟ و راهبردهای پیش روی انقلاب اسلامی برای دستیابی به مطلوبیت راهبردی در آینده کدام است؟ در حد توان و امکان به بررسی این فرضیه خواهیم پرداخت که «انقلاب اسلامی در عرصه تعامل سازنده و رقابت هوشمندانه منطقه‌ای و بین‌المللی با طراحی و کاربرد راهبردهای مناسب می‌تواند به موقعیت مطلوب راهبردی دست یابد.

جمع‌آوری داده‌ها در این تحقیق برحسب مورد به‌صورت کتابخانه‌ای، اسنادی، پرسشنامه و میزگرد کارشناسی صورت گرفته است. در جمع‌آوری داده‌های مربوط به حوزه‌های تخصصی از نظرهای کارشناسی چهل نفر از صاحب‌نظران در قالب گروه‌های تخصصی سه‌گانه شامل گروه‌های اقتصادی، سیاسی و امنیتی- دفاعی در چارچوب تکنیک دلفی بهره برده می‌شود. به‌دلیل اینکه در این تحقیق به مطالعه چندرشته‌ای و خارج از محدوده تخصصی و مهارت یک پژوهشگر نیاز است، جمع‌آوری داده‌ها در این قالب مفید خواهد بود. در هر حال این مقاله به این اصل وفادار خواهد بود که در مسیر واقع‌بینی از تأثیر دیدگاه‌های شخصی کاسته شود و آنچه‌ان که براین فی نیز اشاره می‌کند، پژوهشگر در فعالیت‌های پژوهشی باید از دلبستگی و وابستگی‌های ذهنی خود گذر کند (فی، ۱۳۸۳: ۳۰۱). در این تحقیق در چارچوب تحلیل راهبردی سوات به سنجش و ارزیابی موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی در حوزه‌های مختلف پرداخته می‌شود.

۲. ارزیابی عوامل راهبردی محیط‌های داخلی و خارجی

پس از تهیه فهرست عوامل راهبردی محیط داخلی یعنی قوت‌ها، ضعف‌ها و فهرست عوامل راهبردی محیط خارجی یعنی فرصت‌ها و تهدیدها نظر کارشناسان هر حوزه در خصوص میزان اهمیت یا وزن هر عامل و میزان بهره‌گیری یا احتراز انقلاب اسلامی از عامل کلیدی موردنظر در شرایط موجود و شرایط مطلوب جمع‌بندی می‌شود. با استفاده از نظر کارشناسان و صاحب‌نظران گروه‌های تخصصی سه‌گانه اقتصادی، سیاسی و امنیتی- دفاعی به هریک از عوامل راهبردی محیط‌های داخلی و محیط‌های خارجی وزنی از ۱ (کمترین) و ۹ (بیشترین) اهمیت داده می‌شود.

در ادامه کارشناسان و صاحب‌نظران به میزان احتراز انقلاب اسلامی از ضعف‌ها و تهدیدها و میزان بهره‌گیری انقلاب اسلامی از قوت‌ها و فرصت‌ها وزنی از ۱ (کمترین) و ۹ (بیشترین) در شرایط موجود و مطلوب اختصاص می‌دهند. سپس از ضرب اعداد مربوط به وزن هر عامل و وزن نوع واکنش یعنی احتراز یا بهره‌گیری در شرایط موجود و شرایط مطلوب، امتیاز موزون هر عامل محاسبه می‌شود. گفتنی است کارشناسان و صاحب‌نظران گروه‌های تخصصی این تحقیق افرادی عالم، مطلع و قابل دسترسی هستند که بنابر رتبه علمی و مسئولیت‌های اجرایی، آموزشی و پژوهشی از اشراف مطلوبی بر روندها، رویدادها و تحولات در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی برخوردارند (احمدی، ۱۳۸۶: ۱۲۴). بر این اساس جمع‌بندی ارزیابی عوامل راهبردی در هر یک از بخش‌های اقتصادی، سیاسی و امنیتی - راهبردی به ترتیب زیر است:

۲.۱. ارزیابی عوامل راهبردی در بخش اقتصادی

- میزان اهمیت قوت‌ها در بخش اقتصادی: ۴۴/۸۶
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در بهره‌گیری از قوت‌های اقتصادی در شرایط موجود: ۱۸۸/۷۰
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در بهره‌گیری از قوت‌های اقتصادی در شرایط مطلوب: ۲۲۹/۷۶
- میزان اهمیت ضعف‌ها در بخش اقتصادی: ۹۰/۷۲
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در احتراز از ضعف‌های اقتصادی در شرایط موجود: ۳۱۱/۳۲
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در احتراز از ضعف‌های اقتصادی در شرایط مطلوب: ۶۵۸/۱۷
- میزان اهمیت فرصت‌ها در بخش اقتصادی: ۳۵/۶۱
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در بهره‌گیری از فرصت‌های اقتصادی در شرایط موجود: ۱۳۳/۵۹
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در بهره‌گیری از فرصت‌های اقتصادی در شرایط مطلوب: ۲۵۴/۵۲
- میزان اهمیت تهدیدها در بخش اقتصادی: ۴۵/۵۳
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در احتراز از تهدیدهای اقتصادی در شرایط موجود: ۲۰۴/۶۵
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در احتراز از تهدیدهای اقتصادی در شرایط مطلوب: ۳۱۶/۷۵

۲.۲. ارزیابی عوامل راهبردی در بخش سیاسی

- میزان اهمیت قوت‌ها در بخش سیاسی: ۷۲/۸۶
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در بهره‌گیری از قوت‌های سیاسی در شرایط موجود: ۴۲۵/۴۹
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در بهره‌گیری از قوت‌های سیاسی در شرایط مطلوب: ۵۲۱/۲۹
- میزان اهمیت ضعف‌ها در بخش سیاسی: ۹۴/۰۳
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در احتراز از ضعف‌های سیاسی در شرایط موجود: ۴۱۴/۵۹
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در احتراز از ضعف‌های سیاسی در شرایط مطلوب: ۶۷۳/۶۶
- میزان اهمیت فرصت‌ها در بخش سیاسی: ۱۰۵/۰۷
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در بهره‌گیری از فرصت‌های سیاسی در شرایط موجود: ۴۹۴/۸۹
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در بهره‌گیری از فرصت‌های سیاسی در شرایط مطلوب: ۷۲۳/۲۱
- میزان اهمیت تهدیدها در بخش سیاسی: ۷۰/۳۶
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در احتراز از تهدیدهای سیاسی در شرایط موجود: ۳۴۸/۳۷
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در احتراز از تهدیدهای سیاسی در شرایط مطلوب: ۴۸۸/۰۸

۲.۳. ارزیابی عوامل راهبردی در بخش امنیتی-دفاعی

- میزان اهمیت قوت‌ها در بخش امنیتی-دفاعی: ۷۷/۴۷
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در بهره‌گیری از قوت‌های امنیتی-دفاعی در شرایط موجود: ۴۱۹/۱۶
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در بهره‌گیری از قوت‌های امنیتی-دفاعی در شرایط مطلوب: ۵۹۴/۵۳
- میزان اهمیت ضعف‌ها در بخش امنیتی-دفاعی: ۲۵/۷۳
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در احتراز از ضعف‌های امنیتی-دفاعی در شرایط موجود: ۲۱۶/۶۳
- میزان توانایی انقلاب اسلامی در احتراز از ضعف‌های امنیتی-دفاعی در شرایط مطلوب:

۳۷۱/۵۶

- میزان اهمیت فرصت‌ها در بخش امنیتی - دفاعی: ۴۹/۲۴

- میزان توانایی انقلاب اسلامی در بهره‌گیری از فرصت‌های امنیتی - دفاعی در شرایط

موجود: ۲۳۰/۱۹

- میزان توانایی انقلاب اسلامی در بهره‌گیری از فرصت‌های امنیتی - دفاعی در شرایط

مطلوب: ۳۵۸/۷۱

- میزان اهمیت تهدیدها در بخش امنیتی - دفاعی: ۴۷/۱۱

- میزان توانایی انقلاب اسلامی در احتراز از تهدیدهای امنیتی - دفاعی در شرایط موجود:

۲۲۳/۴۹

- میزان توانایی انقلاب اسلامی در احتراز از تهدیدهای امنیتی - دفاعی در شرایط مطلوب:

۳۰۳/۵۵

در ادامه وضعیت عوامل راهبردی شامل قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای بخش‌های فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی - دفاعی در شرایط موجود و شرایط مطلوب براساس فرمول‌های زیر به دست می‌آید.

امتیاز موزون در شرایط موجود	= وضعیت موجود قوت‌ها/ضعف‌ها/فرصت‌ها/تهدیدها
جمع اوزان قوت‌ها/	
ضعف‌ها/فرصت‌ها/تهدیدها	
امتیاز موزون در شرایط مطلوب	= وضعیت موجود قوت‌ها/ضعف‌ها/فرصت‌ها/تهدیدها
جمع اوزان قوت‌ها/	
ضعف‌ها/فرصت‌ها/تهدیدها	

سنجش موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی در شرایط موجود و در شرایط مطلوب

با استفاده از اعداد و مختصات حاصل از فرمول‌های بالا موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی در بخش‌های مورد نظر تعیین می‌شود:

موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی در بخش سیاسی:

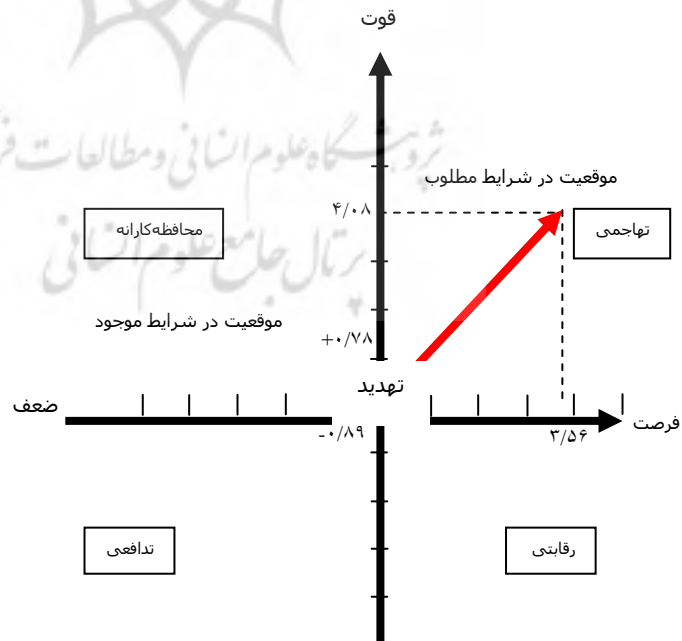
۹۴/۰۳: مجموع امتیاز وزن‌ها	$\frac{414}{59}$	۴/۴۰ = ۵/۶۰
۴۱۴/۵۹: مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط موجود	$\frac{94}{03}$	
۶۳۷/۶۶: مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط مطلوب	$\frac{637}{66}$	۶/۷۸ = ۳/۲۲
	$\frac{414}{59}$	

سنجش موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی و تدوین برآورد راهبردی برای رسیدن آن به موقعیت مطلوب ۷۹

تدابیر	مجموع امتیاز وزن‌ها: ۷۰/۳۸	$\frac{348}{70} / \frac{37}{38} = ۴/۹۵$	$۴/۹۵ - ۱۰ = -۵/۰۵$
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط موجود: ۳۴۸/۳۷		
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط مطلوب: ۴۸۸/۰۸	$\frac{488}{70} / \frac{08}{38} = ۶/۹۳$	$۶/۹۳ - ۱۰ = -۳/۰۷$

تدابیر	مجموع امتیاز وزن‌ها: ۷۲/۸۶	$\frac{425}{72} / \frac{49}{86} = ۵/۸۳$	$۴/۷۱ - ۵/۰۶ = +۰/۸۹$
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط موجود: ۴۲۵/۴۹		
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط مطلوب: ۵۲۱/۲۹	$\frac{521}{72} / \frac{29}{86} = ۷/۱۵$	$۶/۷۸ - ۳/۳۳ = -۳/۵۶$

تدابیر	مجموع امتیاز وزن‌ها: ۱۰۵/۰۷	$\frac{494}{105} / \frac{89}{07} = ۴/۷۱$	$۵/۸۳ - ۵/۰۵ = +۰/۷۸$
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط موجود: ۴۹۴/۸۹		
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط مطلوب: ۷۲۳/۲۱	$\frac{723}{105} / \frac{21}{07} = ۷/۱۲$	$۷/۱۵ - ۳/۰۷ = +۴/۰۸$

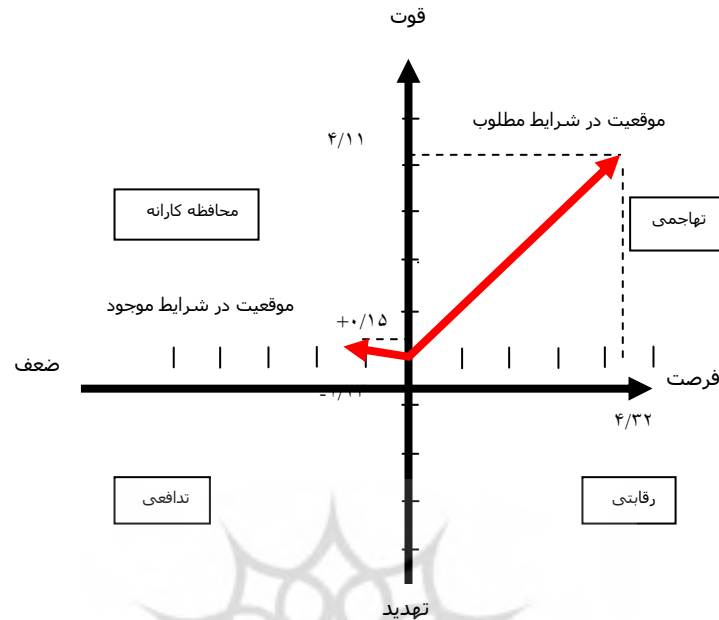
موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی در بخش امنیتی - دفاعی:

تیمها	مجموع امتیاز وزن‌ها: ۵۲/۷۳	$\frac{216/36}{52/73} = 4/10$	$4/10 - 10 = -5/90$
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط موجود: ۲۱۶/۳۶	$\frac{371/56}{52/73} = 7/04$	$7/04 - 10 = -2/96$
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط مطلوب: ۳۷۱/۵۶		

تیمها	مجموع امتیاز وزن‌ها: ۴۷/۱۱	$\frac{223/49}{47/11} = 4/74$	$4/74 - 10 = -5/26$
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط موجود: ۲۲۳/۴۹	$\frac{303/55}{47/11} = 6/44$	$6/44 - 10 = -3/56$
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط مطلوب: ۳۰۳/۵۵		

تیمها	مجموع امتیاز وزن‌ها: ۷۳/۴۷	$\frac{419/16}{77/47} = 5/41$	$4/67 - 5/90 = -1/23$
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط موجود:	$\frac{594/53}{77/47} = 7/67$	$7/28 - 2/96 = +4/32$
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط مطلوب:		

تیمها	مجموع امتیاز وزن‌ها: ۴۹/۲۴	$\frac{230/19}{49/24} = 5/41$	$5/41 - 5/26 = +0/15$
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط موجود: ۲۳۰/۱۹	$\frac{358/71}{49/24} = 7/28$	$7/67 - 2/56 = +4/11$
	مجموع امتیازهای عدد موزون در شرایط مطلوب: ۳۵۸/۷۱		

۳. توصیف و تفسیر موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی

براساس اینکه انقلاب اسلامی در هر بخش در کدام موقعیت راهبردی شامل تهاجمی، محافظه کارانه، رقابتی و تدافعی قرار گرفته باشد و با تکیه بر عوامل کلیدی محیط‌های داخلی و خارجی و رسالت و چشم‌انداز موردنظر به تبیین موقعیت راهبردی در شرایط موجود و در شرایط مطلوب پرداخته می‌شود.

توصیف و تبیین موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی در بخش اقتصادی

حسب بررسی و جمع‌بندی نظرات کارشناسان در وضعیت موجود اقتصادی جبهه انقلاب اسلامی، نبود الگوی جامع و مورد قبول اکثریت کارشناسان در اقتصاد، عدم اجرای کامل و دقیق برنامه‌های پنج‌ساله اقتصادی، تصدی‌گری واقعی و پنهانی دولتی، تضعیف اقتصادی جمهوری اسلامی ایران از سوی غرب، وجود مشکلات معیشتی، اشتغال، تورم، گرانی، صنعتی نشدن پیشرفت‌های علمی و عدم تأثیر آن در وضعیت اقتصادی کشور، وابستگی به درآمدهای نفتی و آینده نامطمئن آن، سیاسی شدن اقتصاد، عدم امکان الگوسازی اقتصاد انقلاب اسلامی برای کشورهای جبهه انقلاب اسلامی و منطقه از مشکلات جدی اقتصادی جبهه انقلاب اسلامی است. براساس بیانیه رسالت و چشم‌انداز چهارساله الگوی اقتصادی ج.ا.ا تبیین و برنامه‌های پنج‌ساله پیشرفت بر آن اساس تهیه و متون دانشگاهی و برنامه‌های رسانه‌ای سبک

زندگی مطابق با آن اصلاح می‌شود. با تمرکز توان بر تولید و رفع مشکلات آن، دیپلماسی فعال اقتصادی مأموریت اصلی سفارتخانه‌ها شده و موجب جهش در صادرات به کشورهای هدف شده است.

۳.۱. توصیف و تبیین موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی در بخش سیاسی

وضعیت سیاسی جبهه انقلاب اسلامی در حالت محافظه‌کارانه خفیف است. در جمهوری اسلامی ایران، به‌عنوان محور اصلی جبهه انقلاب اسلامی مشاجرات، منازعات سیاسی، نفوذ پاره‌ای انقلابی‌نماها در رأس امور، ناتمام ماندن پاره‌ای آرمان‌ها، موجب نارضایتی مردمی که همه نوع ابراز وفاداری و فداکاری به انقلاب اسلامی و آرمان‌های آن را دارند و بستر انتقاد و تضعیف روحیه مردم از سوی بدخواهان شده است. ضعف دستگاه دیپلماسی در حوزه‌های سیاسی و فرهنگی و اقتصادی کشور سبب پراکنده‌کاری و نیز فرصت‌سوزی و عدم تناسب در استفاده از ظرفیت‌های فراوان و استفاده از آن در سطح منطقه و جهان شده است. فشار جبهه استکبار با ابزار تحریم و انزوا، در موضوع هسته‌ای و آثار تحریم در حوزه سیاست، بستر دخالت دیگران را در منطقه فراهم می‌کنند. براساس بیانیه رسالت و چشم‌انداز چهارساله جبهه انقلاب اسلامی با مدیریت شرایط سیاسی داخلی، تبدیل مشاجرات و منازعات به رقابت‌های سازنده، جذب حداکثری و حذف فرصت‌طلبان سیاسی که به آرمان‌ها و اصول انقلاب معتقد نیستند و بازسازی جریان‌های سیاسی معتقد، همچنین دیپلماسی هوشمندانه همراه با بسیج منابع، موجب رشد رضایت‌مندی مردم می‌شود و بستر سوءاستفاده بدخواهان را کاهش می‌دهد.

۳.۲. توصیف و تبیین موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی در بخش امنیتی-دفاعی

وضعیت موجود امنیتی و دفاعی جبهه انقلاب اسلامی هم‌اکنون تهاجمی خفیف است. در این شرایط اهداف تعامل امنیتی اغلب معطوف به همسایگان و حداکثر منطقه‌ای بوده و دیپلماسی امنیتی دفاعی ما به‌عنوان راهبردی‌ترین کشور منطقه غیرفعال است. در ایجاد تعامل با هدف مشترک بین دستگاه‌های امنیتی با بیشتر کشورهای منطقه ضعیف عمل می‌کنیم؛ نفوذ و تأثیرگذاری در بیشتر کشورهای منطقه کم است؛ ظرفیت رو به افزایش ناامنی قوی در مناطق مرزی تحت مهار و کنترل رو به کاهش نیست و قدرت پیش‌بینی امنیتی ما متکی به تحلیل مستمر است و قدرت امنیتی ما اغلب سخت و نرم است؛ در جنبه دفاعی نیروهای مسلح ما حرفه‌ای نبوده و قدرت سازمان‌دهی نیروهای مردمی به‌عنوان عمق استراتژیک دفاعی در سطح اطمینان‌بخشی نیست؛ نقاط خلأ در سیستم دفاعی و عکس‌العمل متناسب با پراکندگی و ترتیب نیروی دشمن در منطقه نیست؛ در سطح تاکتیکی ابزار و تجهیزات و آموزش از برنامه عقب‌تر

نشان می‌دهد و سازمان‌دهی کارایی اطمینان‌بخش را ندارد. قابلیت پیش‌بینی اطلاعاتی بیشتر وقایع منطقه به‌دست آمده و طرح‌های استفاده از فرصت و مدیریت تهدیدات مشترک با کشورهای همسایه قابلیت بهره‌برداری ما از تحولات منطقه را افزایش می‌دهد، قدرت امنیتی ما هوشمند عمل می‌کند و در جنبه دفاعی وضعیت حرفه‌ای نیروهای مسلح برنامه‌ریزی و با شاخص سالانه ارتقا می‌یابد.

شناخت مسائل و چالش‌های راهبردی انقلاب اسلامی

چالش‌های راهبردی اثر تعیین‌کننده‌ای بر موقعیت راهبردی انقلاب اسلامی دارد. بنابراین تدوین این مسائل که موانع مهمی در مسیر رسیدن هر بخش از شرایط موجود به شرایط مطلوب است، ضروری به‌نظر می‌رسد. شناخت این چالش‌ها با توجه به رسالت و چشم‌انداز و عوامل کلیدی صورت می‌گیرد.

۳.۳. مسائل و چالش‌های راهبردی انقلاب اسلامی در بخش اقتصادی

نبود الگوی جامع اقتصادی منطبق بر اهداف قانون اساسی و انقلاب اسلامی: اهمال و غفلت سبب شده است پس از گذشت چهار دهه از وقوع انقلاب اسلامی و تشکیل ج.ا.ا، هنوز الگویی قابل قبول برای اقتصاد کشور موجود نباشد و از این‌رو تناقض در طرح‌ها و قوانین و دانشگاه‌ها و اجرا سبب شده است از اهداف دور بمانیم.

عدم اولویت و تمرکز توان‌ها بر تولید و رفع نقص زنجیره تولید تا بازرگانی: این مورد سبب شده بخش عمده سرمایه‌گذاری‌ها به‌صورت شهرک، کارخانه و کارگاه و ماشین‌آلات بلااستفاده باشد. ناهماهنگی در آمایش تولید و تمرکز سرمایه‌ها بر تسهیل تولید موجب شده است اشتغال‌ها ناپایدار شود. تولید پایین بر قیمت بالا و کیفیت اثر می‌گذارد، ثبات در بازرگانی و تعهدات آن را مخدوش می‌کند و موجب استفاده نکردن از ظرفیت‌های بازرگانی، نبود توازن و تناسب در واردات و صادرات، نبود دیپلماسی اقتصادی و استفاده نکردن از ظرفیت‌های دیپلماسی در بازرگانی و تصرف بازارهای هدف شده است.

وجود فساد اقتصادی: ترویج فرهنگ غلط موجب مسابقه کسب ثروت شده و وجود قوانین دست‌وپاگیر و بوروکراسی غلط دست فعالان سالم اقتصادی را بسته و آنان را مجبور به دور زدن قوانین و شروع به تخلف کرده است؛ منافع مشترکی را بین دلال‌ها و بوروکرات‌های اداری و ذی‌نفعان اقتصادی به‌وجود آورده و بخش عمده‌ای از اقتصاد را با حمایت صاحبان قدرت درگیر فساد ساخته و با قدرت و نفوذ به‌دست‌آمده و ارتباط وسیع برنامه‌ریزی شده با افراد صاحب قدرت یا حمایت مالی برای رشد آنها ثروت و قدرت به‌هم‌پیوسته، امکان مبارزه

را سخت کرده است و حامیان مفسدان با وجود منافع کم ولی با مصلحت‌اندیشی نادرست یا اعتمادهای ساده‌لوحانه به نمایش‌های مثبت و خیرخواهانه مفسدان، مبارزه را سخت و ناکارآمد ساخته‌اند.

وجود فرهنگ‌های غلط اقتصادی در جامعه: ترویج فرهنگ‌های غلط که تأثیر قطعی بر اقتصاد دارد، مانند فرهنگ کار آسان و درآمد بالا، تصور ثروت به‌جای خوشبختی، چشم و هم‌چشمی برای ارتقای سطوح زندگی با مصرف‌زدگی شدید، وجود رسانه‌های کنترل‌نشده و برنامه‌دار غرب مانند اینترنت و ماهواره و تأثیر آن بر تغییر سبک زندگی، موجب تأثیرات شدید فرهنگ و اقتصاد بر هم شده و رفتار انفعالی پیش گرفته‌شده، سرعت رشد آن را سریع‌تر و آینده کنترل آن را مبهم کرده است.

وابستگی به درآمد نفتی و خام‌فروشی: این وابستگی که از دوره پهلوی نخست شروع شده، مدل اقتصادی کشور را تحت تأثیر جدی خود قرار داده است و تاکنون هیچ دولتی نتوانسته آن را کنترل کند.

صنعتی نشدن پیشرفت‌های علمی و عدم نقش در تولید ثروت: وجود علوم جدید و اختراعات و پیشرفت‌های علمی با رشد یازده برابری تولید علم ایران نسبت به جهان هرچند مثبت و مزیت است، اما سرعت تولید علم با صنعتی و کاربردی شدن اصلاً قابل قیاس نیست و در صورتی که این فاصله کم شود، ج.ا. علاوه‌بر دستاورد استقلال به تولید ثروت دانش‌بنیان که منبع بی‌پایانی است، می‌رسد و نقش الهام‌بخشی ما از منطقه در جهان ارتقا می‌یابد.

۳.۴. مسائل و چالش‌های راهبردی انقلاب اسلامی در بخش سیاسی

نبود سازماندهی اطمینان‌بخش دو جبهه رقیب سیاسی درون نظام و رفتارهای خارج قانون اساسی آنها: دو جریان سیاسی عمده و ریشه‌دار درون نظام به‌واسطه نبود سیاست‌ها و اصول سازمان‌دهی مناسب گاهی وارد رقابت‌های سیاسی می‌شوند و کشور را به‌سوی شکاف‌های عمیق سوق می‌دهند. وجود اشخاص منحرف از اصول و اهداف انقلاب اسلامی، زیاده‌خواهی، عدم تمکین از قانون، نفوذ جناح‌ها در ارکان نظام و رفتارهای جناحی آنها در این مسئولیت‌ها، نبود قانون برای مدون کردن این فعالیت‌ها و عدم مرزبندی با جبهه استکبار و ایادی آن و کنترل به‌موقع این ارتباطات مشکلاتی را به‌وجود آورده که بعضاً جبهه انقلاب اسلامی را تا مرز بحران سوق داده است.

نفوذ انقلابی‌نماها با گرایش به شقوق اسلام آمریکایی در نظام سیاسی و کم‌رنگ کردن آرمان‌های امام: وجود افراد انقلابی‌نما با گرایش‌های انحرافی در کنار ضعف دستگاه‌های نظارتی مرتبط، سبب ایجاد تنش و انشقاق در بدنه مردمی حامی انقلاب اسلامی شده که به‌طور

معمول در مراحل با اعلام پشتیبانی و حمایت جبهه استکبار و ایادی آن نیز همراه است و علاوه بر مشکلات داخلی برای ج.ا.ا. جایگاه الهام‌بخشی آن را بین ملل دیگر مخدوش می‌سازد.

ضعف و پراکندگی در اقدامات سیاست خارجی: غیرمنسجم بودن در بهره‌گیری از پتانسیل‌های بسیار و فرصت موجود پیش روی انقلاب اسلامی توسط افرادی که کمتر روحیه انقلابی دارند و وجود افرادی که تفکر و روحیه آنان مانع و در تضاد با روش‌های کارآمد انقلابی و منطقی است و همچنین خودمحور بودن دستگاه‌های مؤثر در سیاست خارجی، نداشتن اهداف راهبردی برای صدور انقلاب اسلامی و مترادف دانستن فعالیت‌های انقلابی با کارهای غیرمعقول، سبب شده است انرژی‌های فراوان دچار هدررفت و موازی‌کاری شود.

فشار جبهه استکبار در موضوع هسته‌ای با ابزار تحریم: جبهه استکبار با حربه ایران‌هراسی، ایجاد محدودیت در ارتباط ج.ا.ا. با جهان و سوءاستفاده از جایگاه و نفوذ خود در نهادهای بین‌المللی فعلاً با بهانه پرونده هسته‌ای به ایجاد محدودیت و تحریم دست زده که آثار آن در کشور نیز ملموس است. عدم امکان توافق جدی بر سر این موضوع از سوی جبهه انقلاب اسلامی و نیز نحوه مدیریت کاهش فشارها، از مسائل جدی در این برهه زمانی است.

عدم موفقیت در تشکیل بسیج جهانی مسلمین: عدم تشکیل این بسیج فراگیر تحت عناوین ممکن و مورد قبول در جهان اسلام فضا را برای تحریک فرقه‌های منحرف مانند سلفی‌ها به صورت جریان منسجم و فراگیر در جهان اسلام باز کرده و امکان و فرصت همبستگی عمومی مسلمانان را از دست داده‌ایم.

۵.۳. مسائل و چالش‌های راهبردی انقلاب اسلامی در بخش امنیتی - دفاعی

دست نیافتن به توافقات امنیتی منطقه‌ای قابل اتکا: با گذشت سه دهه از عمر انقلاب اسلامی، هنوز پیمان امنیتی منطقه‌ای قابل اتکا بین ج.ا.ا. و سایر کشورهای همسایه شکل نگرفته و جبهه استکبار با ایفای نقش مؤثر مانع انجام این مهم شده و این موضوع سبب رشد ایران‌هراسی در منطقه و گسترش مسابقه تسلیحاتی شده است.

عدم مهار کامل ظرفیت‌های ضدامنیتی در استان‌های مرزی: استان‌های مرزی دارای ظرفیت‌های ضدامنیتی‌اند که ناشی از سرمایه‌گذاری جبهه استکبار بر موضوعات قومیتی، مذهبی و سیاسی است. کنترل نکردن منابع مالی ناشی از قاچاق مواد مخدر و کالا، کمک‌های مالی خارجی، میدان دادن به اشخاص خطرناک و موفق نشدن در رشد شخصیت‌های مرجع متصل به نظام، پتانسیل این مناطق را بر ضد امنیت افزایش داده و وجود برنامه جامع برای اهل تسنن، که با هدایت خارجی نوشته شده و نبود برنامه خنثی‌کننده جامع این نگرانی را افزایش داده است.

ضعف در سازمان‌دهی نیروهای مردمی: با وجود منابع عظیم نیروی انسانی بسیجی، سازمان‌دهی نامتناسب، بی‌دقتی و تغییر پی‌درپی سازمان‌دهی‌ها سبب رشد بی‌انضباطی و رشد فرهنگ مقاومت در سازمان‌دهی در بدنه داوطلب شده که کارآمدی آنها را به شدت کاهش داده است.

ضعف در سیستم فرماندهی و کنترل: سیستم فرماندهی و کنترل هوشمند و ارگانیک باید ارتباط منظم و به‌موقع با تمام عناصر مؤثر در صحنه‌ها را فراهم سازد و کارآمدی هر فرد و یگان را افزایش و ابزار و تجهیزات را در خدمت اولویت صحنه قرار دهد که از این نظر ضعف جدی در این سیستم مشاهده می‌شود.

عدم پیشرفت اطمینان‌بخش دفاع غیرعامل متناسب با پیشرفت، با وجود دشمنان و احتمال جنگ: با وجود تهدیدات مکرر و مستمر از سوی دشمن برای آسیب رساندن به تأسیسات حیاتی و مهم کشور و با وجود تلاش‌ها، ولی هنوز ضعف‌ها و آسیب‌پذیری فراوان در این موضوع وجود دارد، که رفع آن خود سبب ناامیدی دشمن در رسیدن به اهداف شروع جنگ خواهد بود.

۴. تدوین و ارائه راهبرد (نتیجه‌گیری)

بنابر آنچه در رسالت و چشم‌انداز انقلاب اسلامی موردنظر است و به‌منظور تفوق بر چالش‌های و مسائل راهبردی برشمرده در بخش‌های مختلف و برای رسیدن از شرایط موجود به موقعیت مطلوب، راهبردهای پیشنهادی در هر بخش به‌ترتیب اولویت بنابر نظر کارشناسان به‌عنوان نتیجه تحقیق ارائه می‌شود.

۴.۱. راهبردهای پیشنهادی بخش اقتصادی انقلاب اسلامی

رفع ناهماهنگی و چندسیاستی و موازی‌کاری و ضعف مدیریت اقتصادی؛ جهت برنامه‌ای و مدیریت متناسب برای تحقق مطمئن چشم‌انداز بیست‌ساله و سیاست‌های مصوب اقتصادی کشور؛ کاهش قطعی وابستگی به نفت و اصلاح و تکیه بر درآمدهای مالیاتی طی برنامه زمان‌بندی‌شده؛

اولویت در استفاده و تکمیل ظرفیت‌های موجود در صنعت و کشاورزی؛

توسعه شفافیت فعالیت‌ها، توزیع آمار و اطلاعات مناسب و اولویت توسعه استاندارد؛

تدوین برنامه نظری و عملی جامع برای اقتصاد انقلاب اسلامی؛

حاکم شدن نگاه عدالت‌محور در اقتصاد؛

ایجاد پیوند سیستماتیک بین تولیدکنندگان علم و اختراعات و مؤسسات اقتصادی برای تولید ثروت دانش محور.

۲.۴. راهبردهای پیشنهادی بخش سیاسی انقلاب اسلامی

بازنگری و همخوانی بیشتر سیاست‌ها و روش‌ها با آرمان‌ها و فقه سیاسی و حکومتی امام راحل؛

استفاده از ظرفیت پیش‌آمده بعد انتخابات یازدهم برای کاهش تأثیر تحریم‌ها به بهانه پرونده هسته‌ای با مدیریت بهتر منابع؛

طراحی برنامه جامع برای استفاده از ظرفیت همه دستگاه‌های دولتی و مردم‌نهاد کشور در دیپلماسی (ظرفیت گسترده آموزشی، دیپلماسی اقتصادی، توانمندسازی و فعال کردن ظرفیت‌های شیعیان و دوستداران انقلاب اسلامی در جهان)؛

تدوین برنامه‌ای جامع بمنظور انتقال تفکر، تجارب، مبانی نظامی اسلامی، به‌خصوص در زمینه مردم‌سالاری دینی، برنامه‌ریزی رشد و پیشرفت به کشورها و اندیشمندان اسلامی؛ کمک به سازمان‌دهی و قانونمند کردن دو جریان سیاسی اصلی کشور برای رقابت در درون نظام.

۳.۴. راهبردهای پیشنهادی بخش امنیتی- دفاعی انقلاب اسلامی

تقویت قدرت دفاعی با راهبرد پاسخ کوبنده از طریق حرفه‌ای کردن نیروهای مسلح، تقویت توان موشکی به‌عنوان ابزاری مؤثر، تقویت دفاع غیرعامل و نقاط آسیب‌پذیر، رفع مشکلات نیروهای تاکتیکی؛

شکست قطعی تروریست‌ها در سوریه و برتری و تحکیم حکومت ملی از طریق تقویت نیروهای دفاعی سوریه، کمک به توسعه پدافند و امنیت داخلی آنها، کمک به بستن و کنترل مرزها، ایجاد امنیت برای برگزاری انتخابات؛

افزایش قدرت تأثیرگذاری به امنیت منطقه، از طریق سرمایه‌گذاری و کمک به تأمین امنیت عراق، افغانستان، پاکستان، سوریه و لبنان تسلط مدیریتی بر مشکلات امنیتی استان‌های مرزی؛ فعالیت برنامه‌ای برای درک اهمیت و ضرورت امنیت جمعی در منطقه از طریق انعقاد پیمان‌های منطقه‌ای امنیتی دفاعی؛

ایجاد پیوند برنامه‌ای بین تجارب بازنشستگان و جوان‌گرایی سازمانی.

منابع و مأخذ

۱. احمدی، محمدرضا (۱۳۸۶). «روش تحلیل راهبردی»، نشریه حصون، ش ۱۳، ص ۳۹-۵۷.
۲. رضایی، محسن (۱۳۸۵). ایران آینده در افق چشم انداز، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۳. عیوضی، رحیم (۱۳۹۰). درآمدی تحلیلی بر انقلاب اسلامی ایران، ویراست دوم، قم: معارف.
۴. فی، برایان (۱۳۸۳). پارادایم‌شناسی علوم انسانی، ترجمه مرتضی مردیها، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۵. کیسینجر، هنری (۱۳۸۳) دیپلماسی آمریکا در قرن ۲۱، ترجمه ابوالقاسم راه‌چمنی، چ دوم، تهران: ابرار معاصر تهران.
۶. گلدستون، جک (۱۳۸۷). مطالعات نظری، تطبیقی و تاریخ انقلاب‌ها، ترجمه محمدتقی دلفروز، چ دوم، تهران: کویر.
۷. متقی، ابراهیم (۱۳۸۷). نظام دوقطبی، تهران: مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس.
۸. ملکوتیان، مصطفی (۱۳۸۷). بازخوانی علل وقوع انقلاب اسلامی در سپهر نظریه‌پردازی‌ها، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی